

**ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ІНОЗЕМНОЇ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ**

Антоніна АНІСТРАТЕНКО

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»,
м. Чернівці (Україна),
oirak@bsmu.edu.ua**ISSUES OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN
LANGUAGE: THE APPLIED ASPECT**

Antonina ANISTRATENKO

Higher State Educational Establishment of Ukraine
„Bukovinian State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine),
Researcher ID : S-7158-2016
ORCID ID 0000-0003-1984-4441

Анистратенко Антонина. Проблемы преподавания украинского языка как иностранного: прикладной аспект. В наше время приоритетное значение приобретает языковое образование, от которой зависит уровень подготовки молодого специалиста в условиях интеграции Украины в мировое информационное, экономическое, культурное пространство.

Овладение украинским языком иностранцами гражданами, украинцами за рубежом, мигрантами, беженцами стало первоочередной задачей гуманитаристики в Украине. Поскольку стандартизация речевых навыков и требований к уровню владения языком не в полном объеме совпадает со стандартами высшего образования в Украине, в статье автор делает попытку доказать, что интенсивный курс изучения украинского языка как иностранного имеет преимущества в усвоении языка и его активного использования, а эффективная организация учебного процесса способствует воплощению трехкомпонентной цели преподавания дисциплины для студентов с английским языком обучения.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, обучение, языковые навыки, уровневая языковая подготовка, академический курс, интенсивный курс.

Вступ. Постановка проблеми. У наш час пріоритетного значення набуває мовна освіта, від якої залежить рівень підготовки молодого спеціаліста в умовах інтеграції України у світовий інформаційний, економічний, культурний простір. Це зобов'язує дбати про українську мову не лише в Україні, а й у всьому світі.

Навчання української мови як іноземної належать до актуальних, практично необхідних і важливих питань. Оволодіння українською мовою іноземними громадянами, українцями за кордоном, мигрантами, біженцями стало актуальною потребою в Україні. «Для налагодження єдиного державного інформаційно-документального механізму реалізації освітніх послуг необхідно створити єдиний комунікаційний системний апарат обміну законодавчо-управлінською базою стосовно предмету»,¹ методичними засадами, науково-навчальними та навчально-методичними матеріалами, досвідом вирішення практичних проблем та практичними кроками успіху, а не лише задокументувати теоретичні шаблі компетентностей та загальноосвітніх стандартів, що існують у цілком іншому вимірі, ніж практична реалізація навчання та використання здобутих знань.

Основна частина. Що ж стосується вивчення української мови іноземними громадянами, що здійснюють фахову підготовку в українських закладах вищої школи, то проблеми у викладанні цього предмета виходять за рамки дидактичних. Фактори впливу, як позитивні, так і негативні, на вивчення мови як іноземної можна трансформувати та представити у вигляді піраміди потреб А.

Маслоу. Зручність такого представлення також пов'язана зі ступінчатою організацією переходу з одного рівня володіння мовою на інший та розмежованістю цих «сходинок», подібно до квантових переходів у фізичній теорії квантової механіки. Уявити собі такий перехід можна спостерігаючи за мовленнєвою адаптацією індивіда у одномовному середовищі нерідної мови. На початковому етапі, тільки починаючи вивчати мовну систему, індивід намагається розуміти усне та писемне мовлення, перебуваючи у фазі спостерігача, проводячи внутрішній діалог. Накопичуючи знання мовних знаків, їх зв'язку та значення, способів уживання, той, хто навчається, в певний момент переходить на інший рівень і набуває можливості двосторонньої комунікації, наче елементарна частинка, що здійснює квантовий стрибок на інший енергетичний рівень. Такий перехід не є постульним рухом, як процес навчання, тому для оцінки володіння мовою ефективною стала рівнева система.

Отже, перший щабель – це рівень А1 (за Кембріджкою системою рівневої організації володіння нерідною мовою). Тобто, на цьому рівні йдеться про базовий щабель оволодіння мовними і мовленнєвими навичками, що забезпечують особі, що навчається, потреби виживання (living skills). Цей рівень відповідає першій сходинці природних потреб Маслоу – фізіологічні потреби.

Перехід від повної відсутності поняття про конкретну мову до цієї першої сходинки вважається вченими (Л. Щербина, І. Франк, С. Бернштейн)² найпростішим, оскільки діє ефект природної мотивації, яка викликана

¹ Zagal' noosvitnij standart z ukrajins'koyi movy` yak inozemnoyi, [General Standard of the Ukrainian as foreign language], URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/>.

² Anistratenko A. Ukrayins'ka mova: gramaty`ka i leksy`ka [Ukrainian language, grammar and vocabulary], Posibnyk, Rukopy`s, P. 6.

«різницею інформації», переходом від незнання до певного рівня знання.

Часто активний процес засвоєння мови «застрягає» на цій сходинці. Пов'язано це, імовірно, з тим, що життєві потреби студента задоволені, а вторинна – психологічно-емоційна – мотивація виявляється недостатньою для здійснення переходу на наступний рівень.

Другий рівень володіння мовою – А2 (за Кембрідзькою системою рівневої організації володіння нерідною мовою), тобто початковий рівень оволодіння мовними і мовленнєвими навичками, що забезпечують особі, що навчається, безпеку в мовному середовищі переважання тієї мови, яку вона вивчає. Цей щабель відповідає другому рівню потреб за А. Маслоу, тобто безпеки людини та її майна, майбутнього. Мовна підготовка цього рівня дає можливість студентові впоратися з усіма основними життєвими ситуаціями, здійснити мовленнєвий контакт з працівниками соціальної сфери, активно діяти в умовах надзвичайного стану, організувати дозвілля тощо.

Перехід на цей рівень полегшує перебування в мовному середовищі, що підштовхує мовця до поглинання мови і виходу на другий щабель.

Третій рівень володіння мовою – В1 (за Кембрідзькою системою рівневої організації володіння нерідною мовою). Тобто середній базовий рівень оволодіння мовними і мовленнєвими навичками, який забезпечують особі, що навчається, реалізацію соціальних і психологічних потреб у мовному середовищі: тобто дружні бесіди, спільний відпочинок з мовцями, для яких ця мова є мовою спілкування, ведення дискусій на різні теми тощо.

Перехід на цей рівень один із найскладніших у всій системі градації мовних щаблів. Адже мотивація докладання зусиль на цьому рівні діє винятково особистісна, а різниця між попереднім рівнем підготовки і тим, що має бути опанований удвічі більша, ніж була поміж двома першими.

Четвертий рівень володіння мовою – В2 (за Кембрідзькою системою рівневої організації володіння нерідною мовою). Тобто середній рівень оволодіння мовними і мовленнєвими навичками, який забезпечують особі, що навчається, реалізацію професійної активності у сфері мовної та мовленнєвої комунікації. Цей рівень відповідає сходинці поваги та самоповаги у піраміді потреб А. Маслоу. Середній рівень мовних навичок дозволяє студентові навчатися у вищому навчальному закладі, здобуваючи освіту іноземною мовою за участю мови посередника та повністю забезпечити побут і психологічні потреби дорослої людини.

П'ятий рівень – найвища сходинка. За Кембрідзькою системою рівневої організації володіння нерідною мовою відповідає рівню С1, тобто високому, професійному рівню мовленнєвої підготовки. За пірамідою потреб А. Маслоу, це рівень самореалізації та творчості. У сфері навчання, такий рівень дозволяє студентові практикувати професійні навички та здійснювати наукові дослідження, писати праці іноземною мовою та реалізувати всі можливі комунікативні ситуації без витрати додаткової психічної енергії на пошук необхідних мовленнєвих одиниць.

Перехід між четвертим та п'ятим рівнями пов'язаний не стільки з особистою мотивацією і навчанням, як із мовним та комунікативним досвідом: читанням наукової та художньої літератури іноземною мовою, спілкуванням, вживанням іноземної мови в процесі мислення тощо.

Треба зауважити, що роль викладача найбільш затребувана на перших трьох рівнях, коли в досягненні успіху переважає елемент навчання та регулярного тестування на практиці отриманих навичок. Тоді роль «мовного середовища» часто належить педагогу.

Другу роль в успішному навчанні відіграє мотивація. Щодо мотиваційних заходів у вивченні української мови як іноземної студентами ВНЗ України, що є громадянами інших держав, то практичний і прикладний аспекти лідирують у наскрізному міжрівневому навчанні.

Перше і основне – джерельно-документальний дискурс навчання. До уваги тут береться сфера можливостей, які матиме студент відповідно до опанованого рівня мовних навичок. Скажімо сертифікат, що діє протягом достатнього часу (5 років, наприклад) і дозволяє отримати деякі преференції, мотивуватиме студента значно краще, ніж тисячі слів, сказаних викладачем на користь володіння мовою.

До прикладу, «школа іноземних мов Варшавського університету (Szkoła Języków Obcych UW) пропонує курси англійської, німецької, французької, іспанської, італійської, російської мов»³, з яких сертифікує усі вищезазначені, а Школа східних мов (Szkoła Języków Wschodnich UW) організовує щороку заняття з 28 мов, більшість із яких також сертифікуються по завершенню курсу.

Важливим мотиваційним фактором у процесі навчання іноземної мови студентом, також стає економія і оптимізація навчального часу. В цьому сенсі важливим кроком для дійсного покращення викладання української мови як іноземної є розробка інтернет-локальних навчальних програм та баз даних для самостійного вивчення мови. Скажімо, англійських андроїд-додатків такого типу є понад 180⁴. Серед найпопулярніших – Puzzle English, Easy English, Lingua Leo, Study English та інші. Щодо царини української мови як іноземної, таких програм у вільному доступі поки немає, не те, що в форматі інтернет-додатку для вживання на телефоні чи планшеті, але й комп'ютерної мультимедіа немає. Адапована версія *Ukrainian abc, Ukrainian for beginners* не є повноцінними програмами для вивчення мови, а лише пропонують словник із кількох десятків слів із картинками.

Викладання української мови як іноземної у системі вищої медичної освіти пов'язане також з рядом дидактичних проблем. Стандарти мовної підготовки і теоретичне обґрунтування знань, умінь і навичок студентів ВНЗ медичного профілю з української мови як іноземної не вповні відображають реальні потреби у навчанні та побуті іноземних громадян та не в усіх аспектах враховують соціокультурний чинник у формуванні мовної компетенції студента. Практика університетського курсу мови, що побудований за логічними категоріями рівнів мови (фонетичний, лексичний, графічний, граматичний) запозичена з традиції викладання української мови

³ Romanyuk S. Vy'vchennya inozemnoyi movy` u Pol'shhi: poglyad u majbutnye [Learning a foreign language in Poland: looking to the future], *Teoriya i prakty'ka vy'kladannya ukrajins'koyi movy` yak inozemnoyi*, 2010, Vy'p. 5, P. 30.

⁴ Desyat` bezkoshtovny'x resursiv dlya vy'vchennya anglijs'koyi [Ten free resources for learning English], URL: <http://osvita.ua/languages/46386/>.

як рідної, однак такий підхід не завжди ефективний і виправданий у викладанні мови іноземним громадянам, хоч у Наказі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.06.2012 р. № 654 розроблено загальні положення, що передують стандартам мовної підготовки іноземних громадян, що тимчасово перебувають на території України, та вказівки, щодо державної політики у сфері державної мови, пропонувані у Розпорядженні Кабінету міністрів України від 22 серпня 2012 року № 605-р «Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року»⁵, визначені порядок та загальноосвітній стандарт володіння вказаними особами українською мовою: CEFR (Common European Framework of Reference) і рекомендованих резолюцією Ради ЄС (листопад 2001 р.).

Адже, «без урахування всесвітніх маркерів мовної підготовки, не можуть бути враховані при навчанні такі важливі питання як: вивчення мови пропонується дорослим особам, формування основного активного понятійного словника завершено»⁶, вивчення не може здійснюватися без урахування попередньої освітньої бази (оскільки привести її до спільного знаменника у випадковому контингенті складно), академічний курс з граматичним ухилом не забезпечує мовленнєву компетенцію, а у деяких випадках їй перешкоджає.

Нещодавно у *The Journal of Neuroscience* були опубліковані результати спільного дослідження фахівців з Королівського коледжу Лондона у співпраці з дослідниками з Браунівського університету в США, що мало на меті встановити сенситивний вік вивчення мов. За результатами дослідження, таким періодом є 2-4 роки. Саме в цей період часу формується 70 % словника людини⁷. Відповідно, дублювання словникового запасу (а йдеться про активний словник іноземної) відбувається найбільш ефективно в ранньому дитинстві. Успішність і швидкість засвоєння іноземної мови також залежить від ряду суб'єктивних та об'єктивних обставин: вік і кількість мов, якими володіє той, хто навчається, рівень розумової зайнятості – яке навантаження на пам'ять і увагу лягає на особистість, соціокультурна мотивація, тобто те, наскільки особа потребує володіння цією мовою.

Відтак стандартизація мовленнєвих навичок та вимог до рівня володіння мовою не в повному обсязі збігається зі стандартами вищої освіти в Україні. Тобто опанувати академічний курс української мови студенти-іноземці не можуть. Навчатись на умовах інтенсивного курсу української мови також не мають можливості, оскільки типова і, відповідно, робоча навчальна програма розроблена за принципом академічного курсу мови.

За міжнародними стандартами мовних знань, академічний та інтенсивний курси мови відрізняються терміном вивчення, метою викладання, дидактичними засобами та педагогічними підходами. Іноземним студентам-

медикам з англійською мовою навчання необхідний і достатній інтенсивний курс української мови, адже навчальний процес цієї групи студентів проводиться англійською мовою, а для щоденного вжитку та професійно орієнтованої практики інтенсивний курс, безумовно, ефективніший. Натомість для іноземних студентів, що здобувають вищу медичну освіту в Україні державною мовою, академічний курс є не просто бажаним, а обов'язковим, тому що для цієї групи студентів українська мова набуває статусу інструмента здобуття вищої медичної освіти.

Щодо навчального процесу, то «жорстка лімітованість тематичного й сутнісного навантаження програм з дисципліни і, як наслідок, слабка детермінація тематичного і практичного блоків в системі мовних навичок студента»⁸ мала би давати результат стандартизації освітніх послуг, проте, на практиці, процес засвоєння одиниць мовлення протікає суто індивідуально для різних осіб. Окрім того, для ефективності структурної моделі вивчення мови, студенти повинні апіорі бути готовими сприймати мову як знакову систему й систему лексикографічних одиниць. Це наскрізно європейська традиція, що не завжди коректна у викладанні студентам-іноземцям медичних спеціальностей українських ВНЗ, адже контингент, переважно, формується на основі громадян з не європейських держав.

Індивідуальний національно-ментальний підхід до студентів з кожної окремої країни є основою первинної комунікації «студент-викладач» та «викладач-студент», адже саме сприйнятливості забезпечує результат. Студенти, що знають дві й більше іноземних мов, окрім рідної, неусвідомлено створюють власну модель вивчення мови, що значно спрощує процес запам'ятовування граматичних форм та лексичних одиниць. Звичайно за умови «співпраці» з когнітивною сферою особи, що навчається, а не спробою викладача «переінакшити» її асоціативну і когнітивну базу.

Що стосується методичного забезпечення практичних занять, то, лектури з порівняльним аспектом у граматиці та зіставним у лексиці дають кращий результат, ніж яскрава і дидактично правильна наочність однією мовою. Тільки якісна асоціація особи, що вчиться, із відомим їй словом чи поняттям у іншій освоєній мові дає результат активного запам'ятовування. Натомість у вітчизняних посібниках «основним способом розкриття граматичного значення і форм слова у грамати-коперекладному методі є переклад на рідну мову учнів, а сам процес навчання роз-починається із зазубрювання правил побудови речень, словотвору, а також поєднання слів. Як правило, у підручниках, побудованих за цим методом, відсутні творчі вправи, комунікативна спрямованість, яка й забезпечує мовленнєву поведінку при подальшому оволодінні мовою»⁹.

Щодо організації навчального процесу, то, окрім традиційних методів описового й ілюстративного харак-

⁶ Anistratenko A. *Ukrayins'ka mova: gramaty'ka i leksy'ka* [Ukrainian language, grammar and vocabulary], Posibnyk, Rukopy's, 126 p., il.

⁷ *Ukrayinoznavstvo v sy'stemi vy'shhoji medy'chnoyi osvity* [Ukrainian Studies in higher medical education], kolekty'vna monografiya, Kafedra suspil'ny'x nauk ta ukrayinoznavstva Bukovy'ns'kogo derzhavnogo medy'chnogo universy'tetu, za nauk. red. A. A. Mojseya, Chernivci, BDMU, 2015, P. 178.

⁸ Shutak L.B., Sobko I.O., Nikoryak I.V. *Vchy'mosya ukrayins'koyi* [We learn Ukrainian], navchal'ny'j posibny'k dlya studentiv vy'shhy'x medy'chny'x navchal'ny'x zakladiv osvity' IV rivnya akredy'taciyi, Chernivci, 2009, P. 5.

⁹ Sokil B. *Metody' vy'vchennya ukrayins'koyi movy' yak inozemnoyi ta yix xaraktery'sty'ka* [Methods of studying the Ukrainian as foreign language and their characteristics], *Teoriya i prakty'ka vy'kladamyi ukrayins'koyi movy' yak inozemnoyi*, 2007, Vy'p. 2, P. 14.

теру, варто залучати метод Іллі Франка (для опанування словниковим запасом і технікою читання), давній принцип Мохаммеда Ібн Наср Тархана (для граматичних і графічних компетенцій), не нехувати вітчизняними методиками В. О. Сухомлинського (удосконалення мовлення і зменшення часу затримки перед формуванням фрази, за допомогою вивчення поезій та декламування).

Висновки. Отже, з усього видно, що інтенсивний курс вивчення української мови як іноземної має переваги в засвоєнні мови та її активного використання, а ефективна організація навчального процесу сприяє втіленню трьохкомпонентної мети викладання дисципліни для студентів з англійською мовою навчання. В той час, як академічний курс необхідний для студентів, що здобувають вищу медичну освіту українською мовою. Якщо розмежувати дві згадані групи студентів-іноземців, то дидактичні проблеми нівелюються.

Anistratenko Antonina. Issues of teaching Ukrainian as a foreign language: the applied aspect. Nowadays the priority of language education, which determines the level of young specialist in the integration of Ukraine into the global information, economic, cultural space. It requires care for the Ukrainian language not only in Ukraine, but also worldwide. Mastering the Ukrainian language by foreigners, Ukrainian abroad, migrants, refugees became urgent need for Ukraine.

Regarding the study of Ukrainian foreign nationals engaged in professional training in Ukrainian institutions of higher education, the problems in the teaching of the subject beyond teaching specific issues. Factors of influence, both positive and negative, to study a foreign language can be transformed and represented as a Maslow pyramid of needs. Such presentation is also ease associated with the organization stepped transition from one level of proficiency in another with the "steps", it runs like quantum transitions in the physical theory of quantum mechanics.

Teaching Ukrainian as a foreign language in higher medical education is also associated with a number of teaching problems.

Standards for language training and theoretical foundation of knowledge and skills of the medical university students profile of Ukrainian as a foreign language does not reflect the real needs in education and everyday life of foreign nationals totally and realise not all aspects of it into account of sociocultural factors in the formation of linguistic competence of the student. Therefore, standardization of speech skills and requirements to the level of proficiency does not fully coincide with the standards of higher education in Ukraine.

The article attempts to demonstrate, that intensive study of the Ukrainian language has advantages in language learning and use of it, effective organization of educational process promotes the implementation of three-goal of teaching Ukrainian for English speakers.

Key words: Ukrainian as a foreign language, learning process, language skills, leveled language training, academic course, intensive course.

Аністратенко Антоніна – кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Коло наукових інтересів: сучасний арт-процес України, Польщі, Німеччини, Австрії, Швеції. Автор 90 наукових праць, статей, розвідок, у тому числі 3 монографії.

Anistratenko Antonina – PHD, lecturer of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies, Higher Educational Institution of Ukraine "Bukovina State Medical University". Research interests: modern art process in Ukraine, Poland, Germany, Austria and Sweden. She is an author of 90 scientific publications including 3 monographs.

Received: 21. 03. 2017

Advance Access Published: April, 2017

© A. Anistratenko, 2017